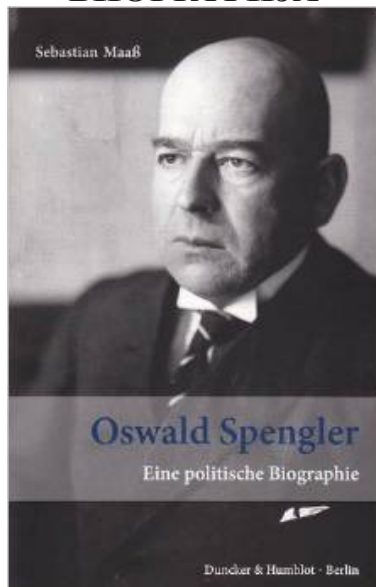

*Душан Достанић**
Институт за политичке студије, Београд

ОСВАЛД ШПЕНГЛЕР: ПОЛИТИЧКА БИОГРАФИЈА

Приказ књиге: Sebastian Maaf, Oswald Spengler – Eine politische Biographie, Duncker & Humblot, Berlin, 2013, 113 стр.

Иако је Освалд Шпенглер познат, пре свега, по свом делу *Пронаст Запада*, које је скицирао још пре почетка, а завршио при крају Првог светског рата, погрешно би било сматрати га човеком једне књиге. Осим што је био значајан филозоф историје, Шпенглер је био и политички писац. Заправо, може се рећи да је

* Истаживач сарадник

управао захваљујући огромном успеху *Пораста Запада* која је за кратко време постала бестселер Шпенглер дошао у позицију да се посвети политичким темама. Велики успех *Пропасти*, али и други радови довели су га још за живота у жижу интелектуалних расправа како у Немачкој, тако и ван ње. Док је са, једне стране, био обжаван и уздизан, са друге стране био је оспораван, а након Другог светског рата и свесно прећуткиван. Није дакле чудо да се и у новије време историчари и политиколози баве Шпенглером и његовим делом. Тишину о Шпенглеру први је још 1968. године прекинуо, Антон Мирко Коктанек својом монографијом о овом немачком историчару и коментарима уз ново издање *Пропасти Запада*. Међутим, већина послератних радова који су посвећени Шпенглеру долазе са стране интелектуалне левице, те су били изузетно критички настројени према њему, покушавајући да га повежу са национал-социјализмом. То је рецимо случај са код нас преведеном студијом Аластера Хамилтона *Фашизам и интелектуалци 1919-1945*, Лукачевим *Разарањем ума*, као и књигом Курта Зонтхајмера *Антидемократско мишљење у Вајмарској републици*. Са друге стране, Армин Молер у својој *Конзервативној револуцији у Немачкој 1918-1932*. настоји да Шпенглера прикаже као једног од најважних представника немачког младо-конзервативизма (поред Шпенглера Молер ту убраја и Карла Шмита, Едгара Јулијуса Јунга, Отмара Шпана, Артур Мелер ван ден Брука и Вилхелма Штапела) дајући о њему далеко више изнијарсирану слику која превазилази оквире наратије о Шпенглеру као о некаквом интелектуалном претходнику национал-социјализма. На сличним позицијама је и књига Детлефа Фелкена *Освалд Шпенглер - конзервативни мислилац између царства и диктатуре*. Франк Лисон је у својој књизи *Освалд Шпенглер – филозоф судбине* покушао да покаже да дело немачког филозофа није изгубило на актуелности ни почетком XXI века.

Сада је пред нама ново дело о Шпенглеру. Реч је о његовој политичкој биографији коју је саставио Себастијан Мас, а коју је издала позната берлинска издавачка кућа Дункер и Хумблот. У својој књизи аутор настоји да прикаже Шпенглеров живот и смести његова најважнија политичка дела у историјски контекст или, како сам каже, да пружи допринос историзацији једне идејне струје, која сувише често наилази на неразумевање савременика (103). При томе, Мас се определио да главне Шпенглерове идеје прикаже што краће

и што концизније (читава књига једва прелази стотинак страница), стављајући акценат на Шпенглера као политичког писца. Тиме су Шпенглерове филозофске и културно-историјске идеје остале у другом плану, те се аутор на њих осврће само у контексту Шпенглерове политике.

Оно што се може запазити већ од прве странице је ауторова наклоност према Шпенглеру и његовим идејама. Мас ни једног тренутка не скрива свој афинитет према Шпенглеровим политичким идејама и наслеђу конзервативне мисли уопште. Тако се аутор углавном позива на конзервативне ауторе као што су поменути Молер или његов сарадник и биограф Карлхајнц Вајсман. Међутим, овде није реч само о препричавању и понављању Молерових ставова. Већ у уводу Мас упућује на неке мане и недостатике Молеровог дела, примећујући да оно више не може служити као „оптимална основа за историјска истраживања“ (12). У том смислу постаје јасно да Мас са књигом о Шпенглеру, али и својим ранијим радовима о главним представницима конзервативне револуције (на које се у књизи често позива), има за циљ да превазиђе недостатке Молеровог рада, при чему сам појам конзервативне револуције не жели да доводи у питање.

Мас настоји да одвоји конзервативну револуцију уопште и Шпенглера посебно од национал-социјализма. Чак и ако су међу њима постојале извесне сличности (одбацијавање Вајмарског устава и Версајског уговора) конзервативни револуционари нису делили нацистички биолошки расизам, демагошко управљање масама и тоталитарне тежње. Поред тога Мас инсистира да су главни представници конзервативне револуције и сами страдали под нацистичким режимом. Тако је Шпан био у логору, Штапелу је била ускраћена могућност објављивања радова, а Јунг је убијен (9-10). Аутор указује да је слична судбина могла је задесити и Шпенглера (94-95). Такође, Мас истиче да је и Шпенглер од самог почетка био изузетно скептичан према Хитлеру и његовом покрету, те да је своје незадовољство спрам национал-социјалиста испољавао и пре њиховог доласка на власт (53). Ако не раније, онда најкасније 1924. године Шпенглер се отворено огласио против нацистичког расно-биолошког погледа на свет. Своје мишљење Шпенглер није променио ни након Хитлеровог доласка на власт, те у уводнику за своје *Политичке списе* већ 1933. упозорава на политику опијености и неспособног вођства (80), да би исте године одбио Гебел-

сову понуду да у једном говору преко радија прикаже Хитлера као обновитеља (81). Доцније у *Годинама одлуке* Шпенглер нацистичку доктрину приказује као утопијску и у истом рангу са интернационализмом и комунизмом (83). Заправо *Године одлуке* су, тврди Мас, у суштини антинацистички спис и последњи покушај да се Немачка спаси тоталитарне идеологије. Није дакле чудо што је поменута књига изазвала прво талас негодовања у нацистичким круговима, а затим и хајку на Шпенглера. Тако Мас успешно оповргава тумачење да се Шпенглер током Хитлерове владавине држао опортунистички. Ако би се младоконзервативци већ морали везати за неки одређени политички пројекат, онда су, према Масу, они ипак били најближи политици Франца фон Папена (77).

Такође, аутор кроз читаву књигу настоји да покаже да Шпенглер није био само један у низу малдоконзервативаца него самосвојан и независан мислилац, који се читавог живота борио против политичке инструментализације свог дела (12-13). Шпенглер се држао подаље од разних група, те се временом све више удаљавао и од круга младо-конзервативаца, које је повремено критиковао због утопизма. Тако га, на пример, његово одрицање од хришћанства и ничеовска традиција одвајају од младоконзервативаца (Шпан, Штапел) и приближавају национал-револуционарима и заговорницима „немачког нихилизма“. Тиме Мас указује на чињеницу да се младоконзервативни круг и конзервативна револуција не могу посматрати као хомогена и затворена целина, те да су међу представницима ове струје мишљења поред сличности постојале и крупне разлике и поделе.

Масова намера није била само да пружи преглед Шпенглерових идеја у контексту времена у коме су оне настале, него указује и на Шпенглерову актуелност данас. То је, на пример, случај када говори о његовим геополитичим разматрањима (50-51) критици међународне, глобализоване привреде (52) или негативним ефектима климатских промена до којих долази у савременом свету (71). Штавише, аутор закључује да су се Шпенглерове прогнозе о преласку европске културе у стадијум цивилизације обистиниле.

Аутор жели Шпенглера да прикаже пре свега као политичког писца, при чему формирање његових политичких погледа везује за младалачко читање Ничеа, као и немачки пораз у Првом светском рату, те пропаст царства и стварање републике. Новембар 1918. године Шпенглер је видео као катастрофу. Суочен са револуционар-

ним догађајима он се утемељује у схватању да се конзервативизам мора обогатити револуционарним елементима (26). Већ у то време Шпенглер почиње да ради на рукопису из кога ће касније настати његов први чисто политички спис *Прусијанство и социјализам*. Аутор наглашава оригиналност овог списка чија је намера била не само обрачун са Вајмарском републиком и парламентаризмом са једне, а марксизмом са друге, него и прегруписавање међу конзервативцима, односно отклон од реакционарних очекивања обнове царства какво је било пре избијања рата. У том смислу Шпенглер захтева симбиозу прусијанства и социјализма, што илуструје супротстављењем Пруса и Енглеза, али и оштрим раздвајањем немачког, односно пруског социјализма од марксизма. Мас подвлачи да је Шпенглер овом књигом успео да реинтерпретира појам социјализма у антимарксистичком, антиматеријалистичком и конзервативном кључу. На овом месту аутор можда Шпенглеру приписује превелике заслуге, с обзиром да не узима у разматрање немачку привредну политику за време рата, као и чињеницу да је сличне идеје још током рата заступао на пример Вернер Зомбарт у књизи *Трговци и хероји*, који такође оштро супротставља Енглезе и Прусе. Аутор сматра да Шпенглер више није одступао од својих основних идеја које је поставио у *Прусијанству*, односно да је до краја остао супротстављен Вајмарској републици. Тако у другом тому *Пропаст Запада*, Шпенглер развија идеју цезаризма. Мас тврди да је цезаризам, без сумње, суштина *Пропаст Запада* зато што противницима Вајмарске републике даје упутство за деловање ка превазилажењу демократије (43). Ако је прогноза потпуне пропасти Запада деловала суморно, сада је Шпенглер нудио цезаризам као начин за поправљање стања, односно као сретство за борбу против парламентарне демократије. Аутор при томе наглашава да Шпенглеров цезаризам не садржи плебисцитарне елементе (44). Разрађенију, али не и посебно оригиналну визију нове немачке државе која би требала да наступи на развалинама Вајмарске републике, Шпенглер нуди у књизи *Нова изградња немачког рајха* где даје преглед свих области друштвеног живота (привреде, права, политичког система и тд.). Реч је књизи која даје сасвим конкретне реформске предлоге. Мас чак и Шпенглерову књигу *Човек и техника* оцењује као у крајњој линији политичку (72), јер одбацује идеје прогреса и на техници заснованог оптимизма, те садржи сасвим јасне антилибералне, антимарксистичке и антидемократске тонове. У *Годинама одлуке* Шпенглер такође остаје веран својим

политичким идејама, залажујући се поново за цезаризам и политику моћи, при чему одбацује све утопије и идеализације у политици било да потичу са левице или деснице. Мас сматра да је у овој књизи Шпенглер поновио све своје раније ставове. Тако су његови главни непријатељи и даље власт капитала, демократизација политичког живота и либерални пацифизам (85). Из фрагмената Шпенглерове заоставштине Мас закључује да је овај филозоф пранирао издање и другог тома *Година одлуке* у ком би се отворено разрачунао са нацистичким расизмом (97).

Може се рећи да Масова књига свакако није у стању да пружи последњу реч о Шпенглеру и његовој политичкој мисли, али свакако може да служи као почетак или увод у објективно проучавање Шпенглеровог дела. Истраживачи који су се раније бавили Шпенглером овде неће наћи много тога новог и непознатог, али они за које је Шпенглер потпуно непознат или они који су за њега чули само као за писца *Пропасти Запада*, Масовом књигом могу се упознати и са Шпенглеровим политичким идејама у оквиру историјског контекста у коме су настале. Чињеница да Мас има симпатија према традицији конзервативне револуције не мора нужно бити мана, нарочито ако се има у виду да се та традиција често паушално одбацује или тумачи на тенденциозан начин.